

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دین و زندگی پایه دهم

درس هفتم

موضوع: فرجام کار

ناهید صابونچی

دبیر دین و زندگی شهرستان خوی

جایگاه نیکو کاران

اینجا بهشت است! جایی که پس از پایان حسابرسی، نیکوکاران و رستگاران را به سوی آن راهنمایی می‌کنند؛ بهشت آمادهٔ استقبال و پذیرایی از آنهاست و چون بهشتیان سر رسند، درهای آن را به روی خود گشوده می‌بینند. بهشت هشت در دارد که بهشتیان از آن درها وارد می‌شوند.^۱ یک در مخصوص پیامبران و صدیقان، یک در مخصوص شهیدان و درهای دیگر برای گروه‌های دیگر است.^۲ از هر دری فرشتگان برای استقبال به سوی آنان می‌آیند^۳ و به بهشتیان سلام می‌کنند و می‌گویند: خوش آمدید؛ وارد بهشت شوید و برای همیشه در آن زندگی کنید.^۴ رستگاران می‌گویند خدای را سپاس که به وعدهٔ خود وفا و این جایگاه زیبا را به ما عطا کرد.^۵ هر یک از بهشتیان در درجه‌ای خاص از بهشت قرار می‌گیرند.

هر چه دل‌هایشان تمنا کند و دیدگان‌شان را خوش آید، آماده می‌بینند^۶. خدا را سپاس می‌گویند که حزن و اندوه را از آنان زدوده و از رنج و درماندگی، دور کرده است^۷. علاوه بر این، بالاترین نعمت بهشت، یعنی رسیدن به مقام خشنودی خدا را برای خود می‌یابند و از این رستگاری بزرگ مسرورند^۸. بهشتیان با خدا هم‌صحبت‌اند و به جمله «خدایا! تو پاک و منزهی» مترنم‌اند^۹. بهشت برای آنان سرای سلامتی (دارالسلام) است^{۱۰}. هیچ نقصانی، اندوهی، غصه‌ای، خوف و ترسی، عجزی، بیماری‌ای، جهلی، مرگ و هلاکتی، و خلاصه، هیچ ناراحتی و رنجی در آنجا نیست. نعمت‌های دائمی آن هیچ‌گاه خستگی و سستی و ملامت نمی‌آورد. در آنجا انسان همیشه تازه و شاداب و سرحال است و همواره احساس طراوت و تازگی می‌کند. دوستان و هم‌نشینان انسان در آنجا، پیامبران، راستگویان، شهیدان و نیکوکاران‌اند و آنان چه نیکو هم‌نشینانی هستند^{۱۱}.

زنان و مردان بهشتی در زیباترین و جوان‌ترین صورت و قیافه در بهشت به سر می‌برند. زندگی آنان سرشار از عشق، لذت و سرور است. همسران بهشتی خوش‌رفتار و زیبارو، جوان و شاداب، پاک و طاهر، خوش و خرم، پیوسته عاشق و خرسند از همسر خود هستند^{۱۲}.

۸- سورة توبه، ۷۲

۹- سورة یونس، ۱۰

۱۰- سورة انعام، ۱۲۷

۱۱- سورة نساء، ۶۹

۴- سورة زمر، ۷۳

۵- سورة زمر، ۷۴

۶- سورة زحرف، ۷۱

۷- سورة فاطر، ۳۴ و ۳۵

۱- کنز العمال، به نقل از امام باقر (ع)، ج ۱۴، ص ۴۵۱

۲- خصال، شیخ صدوق، باب هشناد، ص ۴۰۷

۳- سورة رعد، ۲۳

نکات قابل توجه

- ▶ برترین مقام بهشت مقام رضا و خرسندی است ... که هم خدا از انسان و هم انسان از خدا راضی می باشد
- ▶ پیامبر : بالاترین درجه بهشت فردوس است و اگر از خدا چیزی را طلب می کنید فردوس را بخواهید
- ▶ -بهشت هشت در دارد ... یک در مخصوص پیامبران و صدیقان و یک در مخصوص شهیدان
- ▶ بالاترین مرتبه از نعمت های بهشت لقائ و دیدار خداوند است که اولیای خدا در طلب آن هستند و به شوق آن زندگی می کنند
- ▶ بهشتیان به جمله خدایا تو پاک و منزهی مترنم اند و بهشت برای آنان سرای سلامتی است (دارالسلام)

بهشت اخروی

از قبل باز است

۱- در های بهشت

تعدادشان هشت عدد است

یک در مخصوص صدیقان
و پیامبران

دقت کنید این گروه از یک در وارد
بهشت میشوند

یک در مخصوص شهیدان

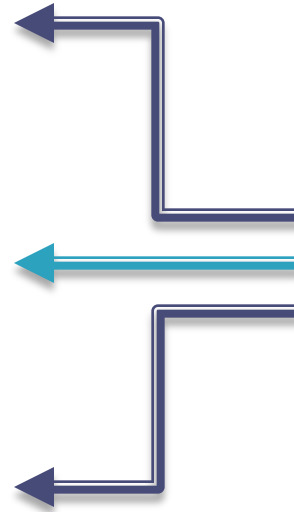
در های دیگر مخصوص گروه های
دیگر

۲-نگهبانان بهشت

به بهشتیان سلام میکنند

به بهشتیان وعده میدهند که همیشه
به سلامتی و امنیت خواهند بود

بهشت اخروی جاودان است

بالاترین نعمت، خشنودی خداوند است که
رسیدن ب آن، رستگاری بزرگ است

۳- نعمت های

بهشت

بهشت سرای

سلامتی (دار السلام) است (معلول = نتیجه) زیرا
در آن هیچ نقصانی، اندوهی و ... خلاصه
هیچ ناراحتی و رنجی نیست (علت)

دائمی اند

بهشت اخروي :

- ▶ در هاي بهشت :
- ▶ در هاي بهشت از قبل باز هستند و تعدادشان هشت عدد است .
- ▶ يك در مخصوص پيامبران و صديقان (راستگويان)
- ▶ يك در مخصوص شهيدان
- ▶ در هاي ديگر مخصوص گروه هاي ديگر
- ▶ نگهبانان بهشت :
- ▶ به بهشتيان سلام مي کنند .
- ▶ به بهشتيان وعده مي دهند كه همیشه در بهشت به سلامتي و امنيت خواهند بود .
- ▶ بهشت اخروي جاودان است
- ▶ نعمت هاي بهشت :
- ▶ بالاترين نعمت ، خشنودي خداوند است كه رسيدن به آن رستگاري بزرگ است .
- ▶ بهشت سراي سلامتي است (معلول) زيا در آن هيچ نقصاني ، اندوهي و ... نيست (علت)
- ▶ دائمي اند .

جایگاه دوزخیان

پس از پایان محاکمه، دوزخیان گروه‌گروه به سوی جهنم رانده می‌شوند^۱ و درحالی که در غل و زنجیر بسته شده‌اند، در جایگاهی تنگ افکنده می‌شوند.^۲

آتش جهنم، بسیار سخت و سوزاننده است. این آتش حاصل عمل خود انسان‌هاست و برای همین، از درون جان آنها شعله می‌کشد.^۳

در این حال، ناله حسرت دوزخیان بلند می‌شود و می‌گویند: ما در دنیا نماز نمی‌خواندیم و از محرومان دستگیری نمی‌کردیم؛ همراه بدکاران در معصیت خدا فرو رفتیم و روز رستاخیز را تکذیب کردیم.^۴ ای کاش خدا را فرمان می‌بردیم و پیامبر او را اطاعت می‌کردیم.^۵ ای کاش فلان شخص را به‌عنوان دوست خود انتخاب نمی‌کردیم. او ما را از یاد خدا بازداشت.^۶ دریغ بر ما، به خاطر آن کوتاهی‌هایی که در دنیا کردیم!^۷

آنان به خداوند می‌گویند: پروردگارا شقاوت بر ما چیره شد و ما مردمی گمراه بودیم. ما را از اینجا بیرون بر که اگر به دنیا بازگردیم، عمل صالح انجام می‌دهیم.^۸

پاسخ قطعی خداوند این است که آیا در دنیا به اندازه کافی به شما عمر ندادیم تا هر کس می خواست به راه راست آید؟^۱ ما می دانیم اگر به دنیا باز گردید، همان راه گذشته را پیش می گیرید.^{۱۰}

آنان گاهی دیگران را مقصر می شمارند و می گویند: شیطان و بزرگان و سرورانمان سبب گمراهی ما شدند.^{۱۱} شیطان می گوید خدا به شما وعده راست داد و من به شما وعده دروغ دادم؛ اما من بر شما تسلطی نداشتم. من فقط شما را فراخواندم و شما نیز مرا پذیرفتید. مرا ملامت نکنید، خود را ملامت کنید.^{۱۲} به نگهبانان جهنم رو می آورند تا آنها برایشان از خداوند تخفیفی بگیرند؛ ولی فرشتگان می گویند: مگر پیامبران برای شما دلایل روشنی نیاوردند؟ آنان می گویند: بلی! فرشتگان نیز تقاضای آنها را نمی پذیرند و درخواستشان را بی جا می دانند.^{۱۳}

۳- سورة همزه، ۴ تا ۷
 ۶- سورة فرقان، ۲۸ و ۲۹
 ۹- سورة فاطر، ۳۷
 ۱۲- سورة ابراهيم، ۲۲

۲- سورة فرقان، ۱۳
 ۵- سورة احزاب، ۶۶
 ۸- سورة مؤمنون، ۶-۷ و ۱۰-۱۱
 ۱۱- سورة احزاب، ۶۷

۱- سورة زمر، ۷۱
 ۴- سورة مدثر، ۴۶ و ۴۳
 ۷- سورة انعام، ۳۱
 ۱۰- سورة انعام، ۲۸
 ۱۳- سورة غافر، ۴۹ و ۵۰

نکات

- ▶ -ناله ی حسرت دوزخیان : ای کاش از خداوند و پیامبرش اطلاعات می کردیم دریغ بر ما به خاطر کوتاهی هایمان
- ▶ پاسخ خداوند به دوزخیان : اگر به دنیا بازگردید باز هم همان راه گذشته را پیش میگیرید
- ▶ سخن شیطان به دوزخیان : خدا به شما وعده ی راست داد و من به شما وعده دروغ دادم ! البته بر شما تسلطی نداشتم ! پس مرا ملامت نکنید بلکه خودتان را ملامت کنید چون من فقط دعوت کننده بودم !
- ▶ نگهبانان جهنم تقاضای دوزخیان را برای تخفیف در عذاب نمی پذیرند

مفهوم و پیام آیه ی ۱۱۹ مائده :

يَوْمٌ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

امروز روزی است که راستی راستگویان به آن ها سود بخشد ، برای آنها باغ هایی از بهشت است .

مفهوم آیه :

بهشت پاداش راست گویان است .

پیام آیه :

- ظرف زمانی تحقق آیه ، قیامت است و این آیه اشاره به بهشت اخروی دارد .

- بهشت ، سودی است که نصیب راستگویان می شود .

- اگر می خواهیم بهشتی شویم ، باید صادق و راستگو باشیم و دروغگو نباشیم .

مفهوم و پیام آیه ی ۱۳۳ تا ۱۳۵ آل عمران :

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ
الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللَّهُ
يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ
وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ
وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ

و شتاب کنید برای رسیدن به آمرزش پروردگارتان و بهشتی که وسعت آن ،
آسمان ها و زمین است و برای متقیان آماده شده است . همان ها که در زمان
توانگری و تنگدستی ، انفاق میکنند و خشم خود را ف نیکو کاران را دوست
دارد . آن ها، یا به خود ستم می کنند ، به یاد خدا می افتند و برای گناهان خود
طلب آمرزش می کنند .

مفهوم و پیام آیه ی ۳۲ تا ۳۵ معارج :

▶ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ
▶ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ

▶ و آن ها که امانت ها و عهد خود را رعایت می کنند و آنها که به راستی ادای شهادت کنند و آنها که بر نماز مواظبت دارند ، آنان در باغ های بهشتی گرامی داشته می شوند .

▶ **مفهوم آیه :**

▶ به ویژگی های بهشتیان در دنیا اشاره می کند .

▶ **پیام آیه :**

▶ - این آیه اشاره به بهشت اخروی دارد .

▶ - ویژگی های بهشتیان : به عهد و پیمانی که بسته اند وفا می کنند ، شهادت دروغ نمی دهند ، به نماز خود توجه می کنند ، و هیچگاه نماز را ترك نمی کنند .

▶ - بهشتیان گرامی داشته می شوند .

جهنم اخروی

▶ جهنم اخروي :

- ▶ - آتش جهنم نتیجه ي عمل خود انسان ها است به همین دلیل از درون جان جهنمیان شعله مي کشد .
- ▶ - دوزخیان به خاطر کوتاهی هایشان در نئیا افسوس مي خورند .
- ▶ - آن ها فراموش کردن یاد خدا را نتیجه ي (معلول) انتخاب دوست بد (علت) مي دانند .
- ▶ - سخن دوزخیان با خداوند به این مفهوم است که ، در قیامت امکان انجام عمل وجود ندارد .
- ▶ - پاسخ خداوند در برابر درخواست دوزخیان به دو دلیل منفي است :
- ▶ ۱ - خداوند در دنیا به آنها عمر کافی داد تا هدایت شوند .
- ▶ ۲ - خداوند به دروغگویی کافران مبني بر انجام عمل صالح در دنیا آگاه است .
- ▶ - سخن شیطان در برابر سخن دوزخیان بیانگر وجود اختیار در آدمي است . شیطان فقط مارا به گناه دعوت مي کند و این خود ماییم که با اختیار خود ، از او پیروي میکنیم .
- ▶ - سخن نگهبانان جهنم در برابر درخواست دوزخیان بیانگر این مفهوم است که خداوند در دنیا با ارسال پیامبران ، حجت را بر مردم تمام کرده است به اندازه ي کافی دلیل براي هدایت بوده است ، اما دوزخیان خودشان هدایت نشده اند ، پس تقاضاي آنان بي جا است

مفهوم و پیام آیه ی ۴۰ تا ۴۷ مدثر:

قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمِ الْمَسْكِينِ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ وَكُنَّا نُكذِّبُ بِيَوْمِ
الدِّينِ

▶ جهنمیان می گویند : ما در دنیا نماز نمی خواندیم و از محرومان دستگیری نمی کردیم ،
همراه بدکاران غرق در معصیت خدا می شدیم و روز رستاخیز را تکذیب می کردیم .

▶ **مفهوم آیه :**

▶ ویژگی جهنمیان در دنیا

▶ **پیام آیه :**

- ▶ - این آیه مربوط به جهنم اخروی است .
- ▶ - جهنمیان به خاطر اعمالشان مورد بازخواست و سوال قرار می گیرند .
- ▶ - جهنمیان به دلیل استمرار در انجام کار های زشتشان به دوزخ می روند .
- ▶ - اعمال زشت جهنمیان : ترك نماز و انفاق ، همراهی با بدکاران ، تکذیب معاد
- ▶ - دوست و همراه بد از زمینه های جهنمی شدن است .

مفهوم و پیام آیه ی ۱۸ نسا :

- ▶ وَالَّذِينَ يَتُوبُونَ لَنَا مِنْكُمْ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
- ▶ وَالَّذِينَ يَتُوبُونَ لَنَا مِنْكُمْ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
- ▶ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
- ▶ برای کسانی که کارهای زشت انجام می دهند و هنگامی که مرگ یکی از آنها فرا رسد می گوید : الان توبه کردم ، توبه نیست و این ها کسانی هستند که عذاب دردناکی برایشان فراهم گردید .

▶ مفهوم آیه :
▶ ویژگی جهنمیان

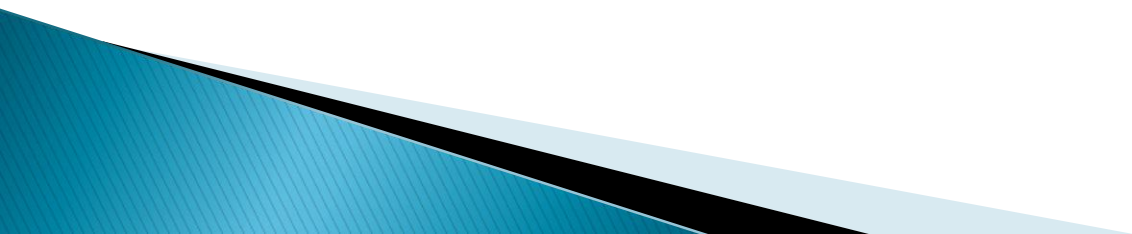
- ▶ پیام آیه :
- ▶ - انجام گناهان و اصرار بر آن توفیق توبه را از گناهکار می گیرد .
- ▶ - توبه زمانی ارزشمند است که پیش از مرگ انجام شود .
- ▶ - کسانی که پیش از مرگ به خاطر گناهانشان توبه نکنند (علت) عذابی دردناک خواهند داشت .
- ▶ - در هنگام مرگ آگاهی های انسان افزایش می یابد و هنگامی که از زشتی گناهانش آگاه می شود توبه می کند .
- ▶ - با آیه ی ۹۹ و ۱۰۰ سوره ی مومنون هم مفهوم است

مفهوم و پیام آیه های ۴۵ و ۴۶ و واقعه :

▶ **إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ**
▶ (جهنمیان) پیش از این (در دنیا) مست و مغرور نعمت بودند و بر گناهان بزرگ اصرار
▶ می ورزیدند .

▶ **مفهوم آیه :**
▶ ویژگی های جهنمیان

- ▶ **پیام آیه :**
- ▶ - این آیه بیانگر اوضاع گناهکارانی است که در دنیا غرق در نعمت ها و مرفه بودند .
 - ▶ - دو دلیل جهنمی شدن :
 - ▶ ۱- سرگرم کامرانی و نازپروردگی بودن
 - ▶ ۲- اصرار در انجام گناهان
 - ▶ - رفاه طلبی و نازپروردگی زمینه را برای انجام گناهان بزرگ فراهم می کند .

روابط قراردادي :

- پاداش و کیفر اعمال بر اساس مجموعه اي از قرارداد ها و قوانین تعیین می شود .
- با وضع قرار داد ها و قوانین جدید می توان رابطه ی میان اعمال و پاداش ها و کیفر را تغییر داد .
- آنچه اهمیت دارد ، وجود تناسب میان جرم و کیفر است تا عدالی برقرار شود .

نتیجه ی طبیعی خود عمل :

- پاداش و کیفر نتیجه ی طبیعی خد عمل است .
- نمی توان این پاداش و یا کیفر را تغییر داد .
- باید خودمان ر با ان تطبیق بدهیم ، برنامه ریزی زندگی خود را تنظیم کنیم و سهادت زندگی مان را تامین کنیم .

۳- تجسم خود عمل : نوع دیگری از رابطه میان عمل و پاداش و کیفر وجود دارد که عمیق تر

و کامل تر از دو نوع قبلی است. همان طور که در بحث از نامه عمل دیدیم، آنچه انسان با خود به قیامت می برد، باطن اعمالی است که اکنون در این دنیا قابل مشاهده نیست. هر عملی یک جنبه ظاهری و یک جنبه باطنی دارد. جنبه ظاهری بعد از عمل از بین می رود؛ اما جنبه باطنی هرگز از بین نمی رود و در روح هر انسانی باقی می ماند. بنابراین، هر عملی که ما در زندگی دنیوی انجام می دهیم، حقیقت و باطن آن عمل در جهان آخرت به صورت زشت یا زیبا، لذت بخش یا دردآور مجسم می شود و انسان خود را در میان باطن اعمال خود می بیند. پس آنچه در روز قیامت به عنوان پاداش یا کیفر به ما داده می شود، عین عمل ماست. به عنوان مثال، کسی که مال یتیمی را به ناحق می خورد، اگر باطن و چهره واقعی عمل او در همین دنیا برملا شود، همگان خواهند دید که او در حال خوردن آتش است؛ اما در دنیا این آتش آشکار نمی شود و هنگامی که او وارد جهان آخرت می شود و پرده ها کنار می رود، حقیقت و باطن عمل عیان می گردد و آتش از درون او زیانه می کشد.

آیه

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ

أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا

إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا

وَسَيَصَلُونَ سَعِيرًا

کسانی که می‌خورند

اموال یتیمان را از روی ظلم

جز این نیست که آتشی در شکم خود فرو می‌برند

و به زودی در آتشی فروزان درآیند.

نساء، ۱۰

مفهوم: تجسم عمل در قیامت

۱- کسانی که در دنیا مال یتیمی را به ناحق می‌خورند، حقیقت عملشان این است که آتش می‌خورند.

۲- در قیامت حقیقت این عمل را می‌بینند و آتش از درون آنها زبانه می‌کشد

۳- پس آتش جهنم حاصل عمل خود انسان هاست و به همین دلیل از وجود آنها زبانه می‌کشد.

۴- از تفاوت های دنیا و آخرت ای است که: در دنیا باطن عمل قابل مشاهده نیست ولی در قیامت باطن اعمال مجسم میشود.

۵- ظرف تحقق عبارت ((الذين ياكلون اموال اليتامى)) در دنیا است

پیام آیه

رسول خدا ﷺ در ضمن نصایحی که به یکی از یاران خود می‌کرد، فرمود :

«برای تو ناچار هم‌نشینی خواهد بود که هرگز از تو جدا نمی‌گردد و با تو دفن می‌شود ...

آنگاه آن هم‌نشین در رستاخیز با تو برانگیخته می‌شود و تو مسئول آن هستی. پس دقت کن، هم‌نشینی که انتخاب می‌کنی، نیک باشد؛ زیرا اگر او نیک باشد، مایهٔ انس تو خواهد بود و در غیر این صورت، موجب وحشت تو می‌شود. آن هم‌نشین، کردار توست»^۱.

بنابراین در عرصهٔ قیامت، تصویر اعمال انسان یا گزارشی از عمل انسان نمایش داده نمی‌شود؛

بلکه خود عمل نمایان می‌شود و هر کس عین عمل خود را می‌بیند.

نکات

- ▶ به صورت قرار دادی ... مثل پرداخت مزد کارگر یا پرداخت جریمه که بر اساس قرارداد های از قبل تعیین شده است
- ▶ وقتی قیامت فرا می رسد انسان اعمال خود را حاضر می یابد و می شناسد! گرچه به اندازه ذره ای باشد
- ▶ انسان می تواند با وضع قانون و قرارداد های جدید رابطه های قبلی را تغییر دهد
- ▶ در پاداش و کیفر به صورت قراردادی آنچه که مهم است تناسب درست و مناسب بین جرم و جریمه و یا عمل خوب و پاداش است
- ▶ کاملترین نوع ارتباط

روابط قراردادی

- ▶ باداش و کیفر اعمال بر اساس مجموعه ای از قرارداد ها و قوانین تعیین می شود
- ▶ بابت قرارداد ها و قوانین جدید می توان رابطه ی میان اعمال باداش و کیفر هارا تغییر داد
- ▶ آنچه اهمیت دارد وجود تناسب میان جرم و کیفر است و عدالت برقرار است

نتیجه طبیعی عمل خوب

- ▶ باداش و کیفی نتیجه طبیعی خود عمل است
- ▶ نمی توان این باداش یا کیفی را تغییر داد
- ▶ باید خودمان را با ان تطبیق بدهیم و برنامه ریزی زندگی خود را تنظیم کنیم و سعادت زندگی خود را تامین کنیم

▶▶ باتشکرازنگاههای گرمستان

▶ ناهید صابونچی

▶ دبیرستان فرزندگان خوی